

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Випуск 11

*Матеріали Всеукраїнської
науково-практичної конференції
“Правова держава: досвід, можливості,
механізми формування в сучасній Україні”,
м. Київ, МАУП, 24 квітня 2014 р.*

Київ
ДП “Видавничий дім “Персонал”
2014

*Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом
(протокол № 5 від 28.05.14)*

Редакційна колегія:

А. М. Подоляка (голова), д-р юрид. наук, проф.;
А. А. Ізнатченко (заступник голови), канд. техн. наук;
М. Ф. Головатий, д-р політ. наук, проф.;
І. П. Бідзюра, д-р політ. наук, проф.;
Ф. М. Медвідь, канд. філос. наук, проф.
О. В. Куроченко, д-р екон. наук, проф.;
А. С. Лисецький, д-р екон. наук, проф.;
І. П. Розпутенко, д-р наук держ. упр., проф.;
Г. П. Ситник, д-р наук держ. упр., проф.;
Ю. П. Сурмін, д-р соціальних наук, проф.;
В. В. Утвенко, канд. іст. наук, доц.;
Н. М. Чернуха, д-р пед. наук, проф;
М. В. Чечетов, д-р наук держ. упр., проф.;
Н. П. Ярош, д-р наук держ. упр.

Видання здійснене в рамках проекту
“Наукові праці МАУП”

Становлення і розвиток української державності : [зб. наук. пр.] /
МАУП. — К.: ДП “Видавничий дім “Персонал”, 2008 —

С76 Вип. 11: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. “Правова держава: досвід, можливості, механізми формування в сучасній Україні”, м. Київ, 24 квіт. 2014 р. / редкол.: А. М. Подоляка (голова) [та ін.]. — 2014. — 362 с. : іл. — Бібліогр. у кінці ст.

У пропонованому збірнику подано статті учасників науково-практичної конференції, присвяченої найважливішій проблемі сьогодення — становленню України як держави. Розглядається формування державності в Україні у різні періоди історії та в різних аспектах.

Для науковців і державних службовців, політиків і політологів, викладачів і студентів, а також усіх, хто цікавиться розвитком Української держави і суспільства.

ББК 63.3(4УКР)я43+67.9(4УКР)301я43

Лисецький А. С. Аграрний ринок: нова парадигма розвитку	102	Соколовська К. М. Демократичні засади судової реформи гетьмана Павла Полуботка	148
Лисовский П. Н. Мудрость как континуум духовной безопасности в противодействии международному терроризму	109	Утвенко В. В. Правове регулювання розвитку житлово-комунального господарства: зарубіжний досвід та Україна	152
Литвиненко В. І. Громадянське суспільство як запорука миру в Україні	114	Христинченко Н. П. Вплив правової держави на процес управління науковою діяльністю в Україні	156
Медвідь Ф. М. Національна безпека Української держави: становлення та шляхи забезпечення	116	Бігдаш В. Д. Фінансово-економічні механізми асиметрії інформації при формуванні правової держави	161
Муравйов К. В. Юридичний аналіз законності Постанови ВР України № 757 “Про самоусунення Президента України від виконання конституційних повноважень та призначення позачергових виборів Президента України”	122	Бортник В. А. Особливості реформування судової системи в сучасній Україні	164
Низенко Е. І. Еволюція наукових поглядів на проблему безпеки підприємництва в сучасних умовах	127	Глушко Л. О. Психологічні особливості стилів управління в сучасних навчальних закладах	167
Пальм Н. Д. Необхідність правової підготовки фахівців соціальної сфери в українському суспільстві	131	Корінчевська І. А. Державне управління в галузі охорони здоров'я	171
Подгорна Г. В., Тьорло В. О. Інноваційний напрям імпоротної діяльності фірм на ринку 3D-принтерів	135	Котеньова О. В., Волобоєва Т. В. Особливості застосування адміністративно-господарського штрафу як виду господарсько-правової відповідальності	176
Корнієнко М. В. Місце ОВС в системі забезпечення економічної безпеки	138	Медвідь Я. Ф. Страхова справа в Україні в умовах незалежності	179
Попова А. В., Тьорло В. О. Економічні аспекти забезпечення організації імпоротної діяльності суб'єктів господарювання України на ринку банкоматів	140	Міхатуліна О. М. Державне регулювання господарської діяльності в сучасних умовах ринку	188
Радзімовська С. Ф. Державне управління в період політичної нестабільності	142	Савіовський М. Ю. Принцип субсидіарності: теоретико-методологічні можливості	191
		Савіовський С. Ю. Шляхи вдосконалення нормативно-правового забезпечення державної мовної політики	197

ДЕМОКРАТИЧНІ ЗАСАДИ СУДОВОЇ РЕФОРМИ ГЕТЬМАНА ПАВЛА ПОЛУБОТКА

Становлення і розвиток української державності, вип. 11, с. 148–151

Постать Павла Полуботка у вітчизняній та зарубіжній історіографії відома як козацького гетьмана, який за роки гетьманства засвідчив свою відданість інтересам українського народу шляхом боротьби за переустрій соціально-правового буття нації.

Наведемо історичну довідку передумов, які спонукали Павла Полуботка стати на шлях демократичних перетворень. Козацька революція під проводом Богдана Хмельницького внесла кардинальні зміни у царині права: скасувала привілеї пануючого класу польської шляхти на звільнених з-під влади Польщі українських землях: Київщина, Волинь, частина Поділля були передані до підпорядкування української національної держави під назвою “Військо Запорозьке”. Державний устрій ґрунтувався на принципах народовладдя, суверенності та демократії. Функції верховної влади здійснювала Генеральна Рада, яка ухвалювала нагальні питання на всенародному вічі: закони і постанови, обрання гетьмана і старшини, питання війни і миру, укладання договорів з іншими державами тощо.

Територія Війська Запорозького поділялася на полки та сотні, очільниками яких були відповідно полковники та сотники. Міста мали повну

самоуправу згідно з Магдебурзьким правом, всі адміністративні органи були виборні. У зв'язку із припиненням чинності польсько-шляхетських судів, значні зміни відбулися у судовому устрої. Наприклад: сільський суд підпорядковувався суду сотенному; сотенний – полковому, полковий – генеральному. Верховним суддею держави вважався гетьман. До складу судових колегій входили представники всіх верств населення під проводом очільника відповідної адміністративної одиниці. Судочинство проводилося українською мовою за активної участі населення. Основними джерелами права були Постанови Генеральної Ради, універсали гетьмана, які містили також і норми приватного права. За взірць взято Литовський Статут 1588 р., наряду з яким діяло звичаєве право. Особливого значення набуло народне звичаєве право у судовому устрої, що вбачалося у пом'якшенні суворих кар Магдебурзького права.

Нова хвиля змін у судоустрої пов'язана із зміною політичних та соціально-економічних умов життя після ухвали гетьманом Богданом Хмельницьким договору (1654 р.) із московським царем. На підставі договору Військо Запорозьке вступило у військовий союз з Москвою проти

Польщі за умов прийняття протекторату Москви, зберігши внутрішню автономію. Проте роль і значення Генеральної Ради поступово обмежуються лише вибором гетьмана, що, врешті, призводить до ослаблення держави. Політика Москви прагне усіляко урізати права і свободи Війська Запорозького, натомість посилюється вплив московського права у державних установах, судах і приватних відносинах.

Особливо вороже ставлення до української держави проявив Петро I, за правління якого було введено в систему управління України московські органи: заведено писемний порядок російською мовою. Оскільки московські урядники не володіли українською мовою та звичаєвим правом, у 1728 р. з царського наказу утворено комісію з числа українських правників, які мали перекласти Литовський Статут і Магдебурзьке право на російську мову. Ця комісія уклала також кодекс українського права під назвою “Права, по которым судится Малороссийский народ” [1].

Рішучими діями щодо зміни судочинства, а саме до судової реформи долучився також гетьман Павло Полуботок. На час його гетьманства діяла Малоросійська колегія, започаткована у 1722 р. Колегія складалася із шістьох московських урядовців на чолі з С. Вельяміновим. Вона позбавляла гетьмана переважної більшості його прав, приймала і розглядала скарги від населення, контролювала фінанси, стежила за діями козацьких старшин тощо [2].

Петро I та його уряд намагалися справити враження, видавши Маніфест, у якому підкреслювалося зна-

чення Малоросійської колегії, яка заснована нібито для того, щоб “народ український не був ні від кого обтяжений, ані неправими судами, ані утисками старшин” [3].

Насправді, головною метою цього Маніфесту було спрямування на відрив українського народу від гетьманського уряду. З протестом проти утворення Малоросійської колегії виступав гетьман Іван Скоропадський. Після його смерті Петро I заборонив обирати гетьманів. Попри заборони українська козацька старшина наставляла наказним гетьманом Павла Полуботка. Він був людиною освіченою, енергійною, користувався авторитетом серед козаків; як і гетьман І. Скоропадський, намагався протидіяти Малоросійській колегії. Виступив проти контролю за фінансами, проти розгляду анонімних скарг на українських урядовців. Подав протест до Генеральної Військової Канцелярії і домігся того, що Сенат наказав С. Вільямінову звертатися до Військової Канцелярії з повагою, радитись щодо проведення заходів в Україні [4].

Павлу Полуботку, попри перепони, вдалося здійснити судову реформу. Важливим кроком стало перетворення Генерального суду у колегіальний орган, що давало можливість розгорнути боротьбу з хабарництвом, корупцією, тяганиною у місцевих судах, встановлення порядку подання апеляцій. Це був значний поступ на шляху захисту інтересів українського населення у судах. Павло Полуботок посприяв зменшенню повноважень Малоросійської колегії, що не могло не викликати супротиву з боку Російської імперії.

Петро I наказав скасувати всі ці нововведення. Першим проявом незгоди став наказ призначати урядовцями лише росіян, ніби за ініціативи одного із старшин Стародібського полку. Павло Полуботок, зі свого боку, виступив із зверненням до царя щодо повернення Україні її автономних прав. У зверненні йшлося про те, що “всі бачать, як гине Україна, як її скрізь запосіли москалі, як нищаться старі права, що наша мета — домогтися, аби повернули Україні відняті права” [5].

Петро I розлютився на Полуботка і наказав йому залишити Україну та прибути до Петрограду. Полуботок відчував, що їде на кару, проте поїхав. При зустрічі з царем Петром I гетьман промовив: “Знаю, царю, і бачу, що ти без жодної причини руйнуєш мою отчизну, нищиш права, що батьки твої та й сам ти прилюдно признали... Щоб звести зі світу козаків, ти женеш їх на каторжну працю, силуєш їх копати канали в твоїй безкрайї Росії, силуєш їх сушити непроходимі болота і вони тисячами мруть з холоду та голоду і тілами своїми угноюють тобі землю... Ти одняв у нас право вільними голосами настановляти собі гетьманів та старшину; ти насилаєш до нас суддями москалів, що не знають нашого права і тільки люто знущаються з нас... Кидати народи в неволю і панувати над рабами — це діло азійського тирана, а не християнського монарха!” [6].

Тим часом Петро I обмізковував, яким тортурам піддати зухвалого українського гетьмана. Полуботок же продовжував свою думку: “Дозволь, царю, останній раз застерегти тебе, що з твого катування не буде

тобі жодної користі, і не буде тобі слави, бо ти силою та кривдою правив Україною... Знаю, що по звичаю московському ждуть мене важкі кайдани, що вкинуть мене в холодну та темну тюрму, де й загину я з голоду... Але що мені з того, я бороню Україну і радий скоріше піти на люте катування, ніж бачити, як гине народ український... Роздумайся, великий царю... Будь певний, що покличуть й тебе на суд перед Царем царів і тоді даси ти відповідь на всі свої кривди, що їх чиниш народу вкраїнському”.

Розгніваний Петро I перебив цю мову Полуботка і гнівно крикнув: “Не одне окови, а смерть ожидає тебе!” Коли гетьману Полуботку був оголошений вирок, він звернувся до царя з такими словами: “Бачу, государю, і розумію, з якого джерела зачерпнуто злість твою, що не властива серцю твоєму і не пристойна характеру помазаника Божого. Правота і лагідність, суд і милість — суть єдине добро всіх монархів світу цього. І закони, що кермують усім взагалі людством і охороняють його від усякого лиха, є точне зеркало царям і володарям на їхнє становище і поведінку, і вони перші наглядачі й охоронці їм бути. Звідкіля ж походить, що ти, о государю, ставлячи себе над законами, мордуєш нас єдиною владою своєю і кидаєш у вічне ув’язнення, загорнувши до скарбниці власне майно наше. Провина на нас стягувана, є лише повинність наша і повинність свята в усіх народах так шанована, а жодним чином не належна. Ми просили і просимо іменем народу про милість до отчизни нашої, неправедно гнаної і без жалю плондрова-

ної, просимо поновити права наші і привілеї, урочистими договорами затверджені, що їх і ти, государю, декілька разів підтверджував.

Народ наш підсилив і звеличив царство твоє добровільною злукою своєю в такий час, коли ще в ньому все було в стані немовляти і виходило з хаосу каламутних часів і майже мізерні” [7].

Гетьмана Болуботка схопили і 10 листопада 1724 р. вкинули до Петропавлівської в’язниці, де 18 грудня він помер, як мученик за волю України. Згодом, за наказом Московської влади, був арештований весь Київський магістрат і відібрані правові грамоти Києва, сподіваючись, що українці забудуть про свої права і “ссылаться им будет в вольностях не на что” [8].

Ім’я гетьмана Павла Полуботка закарбувалося у пам’яті свідомих українців як мужнього і безстрашного поборника за демократичні перетворення в суверенній Україні.

Література

1. Антонович Д. Українська культура. — К.: Либідь, 1993. — С. 226.
2. Мирончук В. Д., Ігошків Г. С. Історія України. — К., 2002. — С. 90.
3. Іванченко Р. П. Історія без міфів. — К.: МАУП, 2007. — С. 184.
4. Там само. — С. 185.
5. Огієнко І. Українська культура. — К., 1918. — С. 10.
6. Там само. — С. 147.
7. Лазаревский А. М. Павел Полуботко. Русский архив. — Кн. 1. — 1880.
8. Грушевский М. Сборник истории общества. — Т. 117. — С. 567.